

S+RO

NIEUWE STEDEN

Dé nieuwe stad bestaat niet >

City in a Box. Nieuwe spelers in de stedenbouw >

Hoe de planning toch niet verdwijnt uit Almere >

Stadscentra in de nieuwe steden >

Marktbewuste planning in Japan >

Een dorp van duizend ambachten >

Vak genoten - column Wies Sanders >

Patronen van verleiding - column Kai van Hasselt >

Uitgave van

PLATFORM31

kennis van stad en regio

is, komen de bijdragen met name van Nederlandse auteurs en gaat het vaak over Nederlandse straten. *The City at Eye Level* geeft daarmee een duidelijk signaal aan de rest van de wereld: in Nederland beginnen we het eindelijk te begrijpen. ■

Daan Zandbelt

Zandbelt&vandenBerg/TU Delft
dz@zandbeltvandenBerg.nl /
d.d.zandbelt@tudelft.nl

Over de grens. Over de rol en betekenis van de 'grens' binnen de hedendaagse landschapsarchitectuur

Karin Christof en Arjan Vergeer (red.),
Uitgeverij Blauwdruk, Wageningen
Isbn 9789075271591, 64 pp, € 11,90

Het boekje *Over de grens* is een bundeling van lezingen, die in de loop van 2011 en 2012 georganiseerd werden door Architectuurcentrum Makeblide/aMb. In de lezingenreeks, die bestond uit tien lezingen, worden de mogelijkheden en beperkingen verkend die grenzen binnen de landschapsarchitectuur met zich meebrengen. Zij zijn geordend rond vijf thema's; vormgeving, eigenaarschap, de grens van stad en land, natuurlijke grenzen en cultuurverschillen.

In het eerste deel van het cahier 'ontwerp/grens', wordt ingegaan op wat een grens in de landschapsarchitectuur betekent en wat archetypische grenzen zijn. Paul Achterberg, van bureau Quadrat, beschrijft in een filosofisch getint verhaal, naar analogie van het schilderij 'Expulsion from the garden of Eden' van Thomas Cole, hoe de grens een ruimte in zichzelf is. Als mooi voorbeeld laat hij de Boulevard des Anglais in Nice zien; de door één krachtig dwarsprofiel vormgegeven overgang van land naar zee. Hij verbindt dit met de ommuring, die zijn bureau vormgaf, rond de penitentiare inrichting in Dordrecht en waarmee zij het landschap buiten, binnen de gevangenismuren hebben willen trekken. Maïke van Stiphout van DS

landschapsarchitecten gaat in haar verhaal in op haar ervaring met het definiëren en vormgeven van grenzen. Zij schetst de betekenis van grenzen in het landschap, die hun functie hebben verloren, zoals de grensrivier de Wurm tussen Nederlands Limburg en Duits Noordrhein-Westfalen en de onzichtbare Limes, grens van het Romeinse Rijk. Feitelijk raakt dit eerste deel wat mij betreft de kern van het gestelde thema.

In het tweede deel van het cahier 'mijn/dijn', wordt ingegaan op hetgeen ontwerpers kunnen bijdragen aan de wisselwerking tussen privé en openbaar; een nuancering van het eerste thema. Paul Geerts was artistiek leider van het Secret Gardens Festival in het Vlaamse Kortrijk. Tijdens het festival in 2009 kregen tien miskende publieke en semipublieke ruimten in de stad een tijdelijke invulling als tuin. In zijn verhaal beschrijft Geerts de ambitie om deze vergeten plekken, voor de duur van één zomer, de betekenis te geven van plaatsen van verwondering en bewondering, van rust en verpozing. Hij stelt dat dergelijke kleine groene ruimten, die balanceren op de grens van het intieme van een private tuin en het toegankelijke van een openbare ruimte, betekenis hebben als decompressieruimten voor de stad. Roel van Timmeren en Floris van der Kleij betogen in het verlengde hiervan dat de ontwerper ook zelf initiatiefnemer kan zijn. In hun samenwerkingsverband SWAMPS ontwikkelen zij projecten die de eigenzinnige schoonheid van niemandsland als uitgangspunt nemen voor landschappelijke interventies. Het is jammer dat hun verhaal voornamelijk middels foto's wordt verteld die van een slechte kwaliteit zijn; zwart-wit en met weinig contrast. Hiermee kan dit verhaal in de context van het boekje, wat mij betreft, zeer gemist worden.

Het derde deel van het boekje 'stad/land', gaat in op hoe ontwerpers zich positioneren in relatie tot de vervagende grenzen tussen stad en land. Ton Matton, stedenbouwkundige en zelfverklaard Vinex-vluchteling,

hanteert ontwerpen als middel tot maatschappijkritiek. Hij houdt een pleidooi voor een meer evenwichtige verhouding tussen mens en aarde en bepleit een meer autarkisch en zelfvoorzienend bestaan en een duurzame omgang met onze bronnen. Hoewel zijn pleidooi natuurlijk legitiem is, valt het in het boekje uit de toon. Eric-Jan Pleijster van LOLA landscape architects doet dit beter en definieert op analytische wijze de in de tijd veranderende verhouding tussen stad en ommeland. De Stadsrandenatlas Zuid-Holland, waar hij aan meewerkte, laat ruimtelijke visualisaties zien van de indeling en vormgeving van stadsranden. Hierbij concludeert hij dat juist de afwisseling van randen de huidige stad aantrekkelijk maakt voor haar bewoners; het biedt de mogelijkheid om in de rand te wonen, deze te bezoeken voor een wandeling of er een keuken te kopen.

Het vierde deel van het boekje 'zee/kust' verhaalt over de ecologische, duurzame of historisch-culturele lagen van het landschap, welke als basis dienen voor verdere ontwikkeling. Joyce van den Berg gaat in op haar ontwerponderzoek naar de Baltische kust; naar een landschap dat de Sovjets strategisch verborgen hielden. Zij introduceert de term 'traumalandschappen' en zet fotografie in om de bestaande en toekomstige kustlijn 'bloot' te leggen. Hoewel zij een zeer interessant verhaal heeft, gaat het wat mij betreft te weinig in op de centrale thematiek en op wat je in ontwerpende zin met de grens tussen water en land zou kunnen doen. Dit gebeurt in het tweede verhaal van Arjan Nienhuis van Nienhuis landschapsarchitectuur en Bart Bomas van BVR, die beiden participeerden in het ontwerpatelier 'Naar zee! Ontwerpen aan de kust', gelukkig wel. Zij houden een pleidooi voor een meer dynamische ontwerpbenadering van de kustlijn en vatten de Noordzee zelf op als schepper van nieuwe ruimtelijke kwaliteiten; zij pleiten voor een meer proefondervindelijk handelen. >>

recensies

In het vijfde en laatste deel van het boekje 'hier/daar' worden de verschillen belicht tussen Nederland, Duitsland en België met betrekking tot de wijze waarop men het landschap benadert. Mark Eker, landschapsarchitect bij de provincie Noord-Holland, en Henk van Houtum, hoofddocent aan de Radboud Universiteit Nijmegen, gaan in op hun ontwerponderzoek 'Grenslandschap'. Het is een verhaal dat in feite in het verlengde ligt van het eerste thema. Zij bestudeerden het landschap van de Nederlands-Duitse en Nederlands-Belgische grens en onderzochten de mogelijkheden om ontwerperwijs met de grens om te gaan. Zij schetsen een benadering van 'niets doen', naast een benadering van 'de grens wegdenken' en 'de grens versterken'. Steven Delva, van Delva Landscape Architects, verhaalt ten slotte van de verschillen tussen de Nederlandse en Vlaamse ontwerpcultuur. En hoewel hij een erg interessant verhaal heeft, valt ook deze verhandeling wat mij betreft buiten de thematiek van het boekje. Delva signaleert in Nederland en Vlaanderen tegengestelde tendensen. Waar Nederland wordt gezien als bakermat van de ruimtelijke planning, lijkt deze traditie binnen het huidige politieke klimaat op de achtergrond te raken. In Vlaanderen ziet Delva een tegenovergestelde beweging in de eerste voorbeelden van regionale plannen met de ambitie om ruimtelijke structuurdragers te versterken.

Zoals het citaat van filosoof Martin Heidegger in het voorwoord zo mooi weergeeft, is een grens niet waar iets eindigt, maar waar iets begint; overgangen en verbindingen definiëren de grens. Dit is een thematiek die elke ontwerper tot de verbeelding zal spreken. Het boekje *Over de grens* levert een waardevolle en rijke verzameling verhalen over hoe om te gaan met deze grenzen. In mijn ogen zou daarbij echter een aantal verhalen gemist of meer gefocused kunnen worden. Ook brengen de vijf thema's, wat mij betreft, weinig verdieping en een onnodige complexiteit. De

reeks lezingen en het boekje hadden aan betekenis gewonnen als de vraagstelling simpeler en eenduidiger was geformuleerd; gefocust op de centrale thematiek. De afzonderlijke lezingen hadden hiermee een breder en gevarieerder zicht kunnen geven op de mogelijkheden om te gaan met de dubbelzinnigheid en dubbelzijdigheid van grenzen in het landschap en op het landschapsarchitectonisch instrumentarium dat hierbij inzetbaar is. Het had de meer abstracte en maatschappijkritische verhaal van Maton en Delva voorkomen en het verhaal van Van den Berg meer gericht. Ook het redactioneel van Karin Christof en Arjan Vergeer voegt hierbij weinig toe; geen analytisch kader vooraf of concluderende verdieping achteraf. Jammer is voorts dat de illustraties in het boekje, die in de verhalen toch een cruciale betekenis hebben, van slechte kwaliteit zijn; te klein en zwart-wit voegen ze weinig toe.

Kortom, de verwachtingen die het boek *Over de grens* oproept, worden niet helemaal ingevuld; het is een leuk boekje dat vlot leest, maar het inzicht in de landschapsarchitectonische vraagstelling had breder, gevarieerder en meer inspirerend gekund. ■

Niké van Keulen

MTD Landschapsarchitecten
vankeulen@mtlds.nl

Steden in de Steigers. Stadsvernieuwing in Nederland 1970-1990

Herman de Liagre Böhl, Uitgeverij Prometheus
Bert Bakker, Amsterdam, 2012
Isbn 9789035138759, 392pp, € 29,95

Steden in de steigers beschrijft het stadsvernieuwingproces dat tussen 1970 en 1990 in Nederland heeft plaatsgevonden door verbetering van vooroorlogse wijken. Deze prestatie wordt ook wel getypeerd als 'de gouden jaren' of 'de Deltawerken voor de steden'. Nederland heeft meer geld uitgegeven aan stadsvernieuwing dan

andere West-Europese landen. Gezien de huidige crisis is het de moeite waard om de resultaten uit het verleden en de ambitieuze doelstellingen van destijds te onderzoeken. Historicus Herman de Liagre Böhl wil de volgende vraag beantwoorden: op welke wijze heeft de stadsvernieuwing in Nederland gestalte gekregen en in hoeverre was haar uitgangspunt, namelijk het 'Bouwen voor de (bestaande arbeiders-)buurt', doeltreffend?

Het boek is opgebouwd uit veertien hoofdstukken en een slotwoord. Na een hoofdstuk over het stadsvernieuwingbeleid op landelijk niveau volgt een beschrijving van het beleid van twaalf steden, die toonaangevend waren en een belangrijk deel uit het stadsvernieuwingfonds van de rijksoverheid in 1985 kregen toegewezen. De hoofdstukken over deze steden bevatten elk een historisch overzicht van de periode voordat de stadsvernieuwing begon en beschrijft de beleidsomslag van kaalslag van vooroorlogse wijken naar beleid gericht op behoud en herstel. Een paragraaf met de hoogtijdagen van de stadsvernieuwing wordt afgesloten met een analyse van de interventies die daarna zijn uitgevoerd en eindigt met de gevolgen van de recente kredietcrisis. Na de beschrijving van de twaalf steden volgt een hoofdstuk over de periode na de stadsvernieuwing op landelijk niveau met stedelijke vernieuwing als nieuwe strategie.

Zoals De Liagre Böhl aangeeft, vormde de maatschappelijke noodzaak om het verval van wijken, woningen en voorzieningen in en rondom oude stadscentra aan te pakken de aanleiding voor stadsvernieuwing in Nederland. Dit verval ging gepaard met sociale en economische problemen onder de toenmalige wijkbewoners. Tot 1970 werd sloop en daardoor gedwongen verhuizing van de wijkbewoners door overheden en planners als oplossing gezien. Sloop werd door de rijksoverheid toentertijd gestimuleerd door middel van de beschikking 'geldelijke steun krotopruiming en doorstroming'. Terecht